

Secular Power and Sacral Authority in Medieval East-Central Europe, ur. Kosana Jovanović – Suzana Miljan, *Central European Medieval Studies*, sv. 3, gl. ur. serije Nada Zečević, Amsterdam University Press, Amsterdam 2018., 186 str.

Početak 2018. izašao je zbornik radova *Secular Power and Sacral Authority in Medieval East-Central Europe* kojeg su uredile Kosana Jovanović i Suzana Miljan u nakladi Amsterdam University Pressa unutar serije koja se bavi poviješću Srednje Europe (Central European Medieval Studies). Riječ je o izboru članaka s Druge medievističke radionice u Rijeci održane 2014. u Rijeci. U predgovoru (11-15) urednice su objasnile kako su odabrale naslov i geografsko područje, vodeći se studijom poznate mađarske povjesničarke Nore Berend sa sveučilišta Cambridge. Strukturalno je zbornik jedinstven, osim studije Jánosa M. Baka i manjeg tematskog uvoda što ga potpisuju Katalin Szende i Ivan Jurković. Glavni dio zbornika sastoji se od jedanaest studija hrvatskih, mađarskih, srpskih i jedne češke mlade znanstvenice.

János M. Bak napisao je rad *Folklore of Medieval Kings of Hungary. Preliminary Research Report* (17-28), u kojem objašnjava na koji način su se slike i priče o kraljevskim figurama prenijele u narodnu memoriju. Kraljevi koje je uključio u svoje istraživanje su ugarski kraljevi: Ladislav (11. st.), Vladislav I. (sredina 15. st.), te Matijaš I. (kraj 15. st.), iako nisu svi kraljevi jednako obrađeni, i najveći je fokus stavljen na kralja Matijaša. Njegove su legende bile različitih žanrova i vrsta, brojne i nadaleko poznate u kraljevstvu, ne samo tijekom njegovog života u pisanju njegovih suvremenika, nego i kasnijih pisaca, sve do 19. i 20. stoljeća. Mnoge su se također održale u tradiciji ljudi susjednih područja, Slovaka, Slovenaca, Ukrajinaca, Srba i njemačkih građana sjeverne Ugarske. Raširenost legenda ugarskih kraljeva u narodnoj kulturi autor zaključuje s primjerom jedinstvene dječje pjesmice na mađarskom jeziku o kralju Vladislavu Jageloviću, koja je, prema njemu, za sada jedina poznata narodna pjesma koja se neosporno odnosi na srednjovjekovnog kralja.

Pravi stručni uvod zborniku dali su Katalin Szende i Ivan Jurković u tekstu *Variations on Nobility in Central and South-Eastern Europe. An Introduction* (29-35) u kojem autori uvode u razne aspekte društvene povijesti koji se mogu svesti pod zajedničkim nazivnikom istraživanja elita.

Rad koji otvara tematski dio zbornika, pod naslovom *The Changes of Office of Ban of Slavonia after the Mongol Invasion in Hungary (1242-1267)* (37-48), potpisuje Judit Gál, koja se bavila formiranjem banske vlasti i prostorom koji se ta vlast obuhvaćala, te promjenama u službi bana nakon mongolske invazije, u odnosu s dalmatinskim gradovima Trogrom i Splitom. Do ovih promjena došlo je ponajviše zbog težnji kralja Bele IV. da izgradi i ojača kraljevsku moć. Banovi su imali veću moć i ovlasti preko svoje službe, budući da su imali i titule hercega cijele Slavonije, a proširili su svoju vlast na svjetovnu administraciju Trogira i Splita, koji su ujedno bili gradovi od neizmjerne važnosti za kraljevski dvor u Dalmaciji.

Članak što ga potpisuje Maja Cepetić Rogić naslovljen je *The Reconstruction and Role of Roads in the Formation of a Medieval Cultural Landscape. The Example of Episcopal Estates of Dubrava, Ivanić and Čazma* (49-59). Autorica pokušava rekonstruirati rute srednjovjekovnih cesta i puteva, koji su prolazili kroz geografsko područje koje se nalazi oko 50 kilometara istočno od Zagreba, te definirati značaj antičkih ruta na formaciju srednjovjekovnih naselja i percepciju kulturnog krajolika, i na koji način su srednjovjekovne ceste i putevi utjecali na njihov prostorni smještaj i daljnji razvoj. Kao primjer naselja autorica je izabrala biskupske posjede Čazmu, Dubravu i Ivanić.

Éva B. Halász napisala je rad naslovljen *From Castle-Warrior to Nobleman. Case Study of a Family of Slavonian Lesser Nobility* (61-70), koji je studija slučaja o nižem križevačkom plemstvu, kojeg proučava na primjeru potomaka comesa Pezka, i na koji način su uspjeli doći do titule *nobiles regni*. Budući da je Pezka vršio funkciju zemaljskog župana, najvišeg položaja u županatu, njegovi potomci su mogli graditi svoje karijere na tom naslijeđu, skupljajući novce i posjede, a mogli su i sami biti izabrani na istaknute položaje u županatu ili postati službenikom pojedinih magnata.

Sljedeći rad, *Late Medieval Village in Turopolje (Slavonia): The Example of Donja Lomnica* (71-84), potpisuje Nikolina Antičić. Autorica na primjeru jednog sela, te uz pomoć pisanih izvora, onomastike i etnografskih podataka, pokušava predočiti način funkcioniranja sela na području Turopolja. Zaključuje da su sela gdje su *jobagiones castris* Turopolja prebivali bila su gusto naseljena, te kako je privatno vlasništvo, podjela zemlje između nasljednika, te uvođenje djevojačke četvrtine rezultiralo stalnim promjenama vlasništva nad pojedinim parcelama zemljišta. Stalna upotreba prostora rezultirala je uništenjem starijih građevina i zamjenom s novima, kao i napuštanjem određenih lokacija, ili prenamjenom u poljoprivredno zemljište.

Kristian Bertović u svojem članku *Economic Development and Transformation of the Pauline Monasteries near Senje under the Frankapan Patronage* (85-95), bavio se pitanjem odnosa između Pavlina i Frankopanskog patronstva. Autor se fokusirao na samostane na istočnoj jadranskoj obali – Sv. Spasa u Ljubotini, te Sv. Jelene u Baškoj dragi, koji su se nalazili u blizini Senja i pripadali pavlinskoj vikariji Gvozd, te su bili u posjedu Frankopana. Ovi samostani predstavljaju jedinstven prostorni, lingvistički, društveni i ekonomski slučaj, a njegovo istraživanje temelji se na pravnim pisanim dokumentima (fundacijske isprave, donacije, izuzeća od poreza), koji su omogućili da se prikažu lokalne posebnosti u monastičnom životu i razvoju, te ulogu Frankopana kao dobročinitelja, obitelji s neizmjenjnim društvenim, ekonomskim i političkim ugledom na razini kraljevstva.

István Kádas analizirao je pojedince, obitelji i ženidbene strategije plemićkih sudaca u razdoblju vladavine kralja Žigmunda u svojem članku pod naslovom *The Society of the Noble Judges in Northeastern Hungary during the Reign of King Sigismund (1387-1437)* (97-110). Autor se fokusira na županije Abaúj (Abov, Abaujvar), Gömör (Gemer) i Sáros (Šariš), te zaključuje kako u ovom periodu u sjeveroistočnom dijelu Kraljevine Ugarske karakteristike ovog društvenog sloja ovise o strukturi plemićkog društva u pojedinoj županiji. U županijama Abaúj i Ung plemićki suci su generalno pripadali nižem plemstvu, dok su u županijama Gömör i Sáros bili na uzdignutijem rangu, tj. više plemstvo.

Valentina Zovko u članku naslovljenom *Development of Ragusan Diplomatic Service in the First Half of the Fifteenth Century. Father and Son at the Court of Duke Sandalj Hranić* (111-128) bavi se promjenama u diplomatskoj službi Dubrovčana tijekom dva rata – ratu između Dubrovnika i Bosne (1403.-1405.) te rata za Konavle (1430.-1433.). Autorica je za usporedbu izabrala dvije delegacije, prvo Marina de Gondula, te potom njegovog sina Benedikta, koji su obojica išli na dvor Sandalja Hranića. Pokazala je da je bilo razlike između službe oca i sina, kao što su: dužina službe, plaće, broj sluga i konjanika, čitav trošak delegacije, korespondencija, tip i broj zadataka koji su im bili povjereni, mobilnost, itd. Marin je pripadao u srednjovjekovni tip, dok bi se za njegovog sina Benedikta moglo reći da je bio prethodnica modernog doba diplomacije, što je značilo da je ostajao duže na diplomatskim misijama, imao veću slobodu u djelovanju, vršio više zadataka koji nisu bili usko vezani uz njegovu primarnu funkciju, što je

zahtijevalo usvajanje novog seta vještina, kao i specijalizaciju za službu određenih pojedinaca ili obitelji.

Silvie Vančurová u svom radu *Croatian Students at the University of Prague in the Fifteenth Century (129-136)*, bavila se hrvatskim studentima na praškom sveučilištu u 15. stoljeću u kontekstu širenje učenja Jana Husa i revolucionarnih ideja husitskog pokreta. Pitanje na koje autorica želi odgovoriti jest: do koje se mjere kulturna konvergencija nastavila na razini sveučilišnog obrazovanja, te je li imalo utjecaja na širenje Husovih reformističkih ideja, posebice kada su glagoljaši navodno preveli jednu ili dvije Husove propovijedi na hrvatski jezik. Tijekom tog stoljeća dosta stranih studenata koji su dolazili iz brojnih zemalja postali su članovi jedne od četiri nacije praškog sveučilišta. Statuti sveučilišta prepoznavali su četiri nacije: češku, poljsku, saksonsku i bavorsku. Među njima su bili i neki hrvatski studenti, koje je autorica pokušala identificirati.

Neven Isailović potpisuje rad pod naslovom *A Contribution to Medieval Croatian Diplomats – Cyrillic Charters of Croatian Nobility from the Franciscan Monastery on Trsat in Rijeka (137-152)*, u kojem predstavlja osam ćiriličnih dokumenata koji se čuvaju u franjevačkom samostanu na Trsatu. Dokumenti potječu iz 15. stoljeća, tj. nastali su od 1434. do 1476., a tiču se hrvatskog plemstva u cetinskoj i kliškoj županiji. Autor na početku daje pregled ćirilične diplomatike i pismenosti u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, te daje povijesni kontekst kako su ti dokumenti došli iz Sinja na Trsat. Naposljetku analizira sadržaj, te vanjske i unutarnje karakteristike isprave.

Tomislav Matić predstavio je karijeru Petra od Crkvice, klerika sredine 15. stoljeća (153-165). Petar je prvo bio kanonik Zagrebačkog kaptola da bi se povezao s Ivanom Vitezom, zbog čega se dislocirao sve do Oradeje, gdje je Vitez bio biskup. Petar je obnašao diplomatsku službu, služio kao poslanik, pregovarao i prenosio pisma. Kao nagradu za svoju službu, primio je crkvene beneficije u oba kaptola. Autor na primjeru Petra od Crkvice pokazuje kako su se ljudi značajno skromnijeg porijekla mogli penjati po društvenoj ljestvici, i ostvariti viši status zahvaljujući svojim diplomatskim sposobnostima, te strategijama kojima su uspijevali pridobiti povjerenje svojih gospodara.

Posljednji rad zbornika potpisuje Miloš Ivanović pod naslovom *The Nobility of the Despotate of Serbia between Ottoman Empire and Hungary (1457-1459) (167-177)*, u kojem autor analizira plemstvo srpske despotovine od 1457. do 1459. godine koje se nalazilo u poziciji tampon zone između Ugarskog kraljevstva i Osmanskog Carstva. Plemstvo je u svojem načinu funkcioniranja izabiralo praktični pristup, i priklonili su se strani koja im je nudila bolje uvjete i veću moć, u ovom slučaju Osmanlijama, koji su im nudili posjede i privilegije ako bi se predali bez borbe. Jasno da se nije čitavo plemstvo priklonilo njima, a oni despoti koji se bili osmanski oponenti bili su podupirani od ugarskih kraljeva. Osmanska sila je bila prejak za suprotstavljanje, i rijetko koji plemići su bili voljni žrtvovati svoje posjede, a kamoli svoje živote, pa su ušli u osmanlijsku službu. Međutim, bilo je i onih koji su svoj spas našli kao izbjeglice u Bosni ili kasnije, na području Ugarskog kraljevstva.

Naposljetku, htjela bih naglasiti značajnost ovog zbornika radova iz nekoliko aspekata. Prvo, održavanje Medievističke radionice u Rijeci daje mogućnost mladim povjesničarima da uz sugestije i diskusije iskusnijih i etabliranih starijih kolega steknu više iskustva, što će im pomoći u njihovom daljnjem istraživanju, a ovaj zbornik je pravi dokaz ovakve plodne suradnje. Naravno, potrebno je također istaknuti da je ovaj zbornik radova objavio poznati europski izdavač unutar serije koja je od interesa ovom geografskom području, što dodatno

oplemenjuje ovo djelo. Proteklih godina porastao je interes za istraživanje našeg područja kod zapadnoeuropske historiografije, čime će ovaj zbornik daleko pridonijeti, budući da je ipak riječ o skupu studija različitih historiografija koje su napisane sada na svjetskom jeziku i prilično dostupne historiografijama koje često ne koriste više od jednog jezika izvornog govornika. Na kraju je potrebno pohvaliti trud urednica i svih suradnika u radionici i samom zborniku, te se nadati da će s ovakvim uspjehom nastaviti i u narednim godinama.

Sanja Miljan

Papers and Proceedings of the Third Medieval Workshop in Rijeka, ur. Kosana Jovanović – Suzana Miljan, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2018., 180 str.

Zbornik radova pod nazivom *Papers and Proceedings of the Third Medieval Workshop in Rijeka* objavljen je 2018. godine u Rijeci u izdanju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, a kojeg su uredile Kosana Jovanović i Suzana Miljan. U zborniku se objavljuje izbor radova s Treće medievističke znanstvene radionice u Rijeci, održane na Filozofskom fakultetu u Rijeci 16. listopada 2015., a koja je bila rezultat suradnje dvije važne institucije – Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Rijeci i Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zbornik se sastoji od deset radova koji su tematski podijeljeni u dvije sekcije po pet radova.

Prva sekcija radova, pod nazivom *Royalty, nobility and prelates: hierarchy and geography*, započinje člankom Mártona Rózsa *Families behind a plot. The political and social background of the Anemas conspiracy* (11-28), u kojem opisuje političko stanje u Bizantu za vrijeme vladavine Aleksija I. Komnena. Autor donosi podatke o zavjeri *Anemas* koja je bila usmjerena protiv vlade Aleksija I., te navodi znanstvenike koji su razvili ideje i teorije o mogućim motivima zavjere. Članak se temelji na knjizi Anne Comnene *Alexiadi*, koja sadrži podatke o zavjeri i urotnicima, ali i podatke o političkoj i socijalnoj pozadini zavjere. Cilj ovog rada je prikazati kako je zavjera protiv Aleksija I. Komnena utjecala na specifičan društveni sloj, nazvan *elita druge razine*. *Elitu druge razine* činile su tri obitelji – *Solomontes*, *Skleroi* i *Xeroi*. Ta se elita odnosi se na one birokrate koji se nisu uspjeli pridružiti carskom rodu i istaknuti u civilnoj ili crkvenoj administraciji, ili pak na one čiji su glavni interesi bili smješteni u provincijama. Radom se nastoje prikazati činjenice vezane za vladavinu Aleksija I. Komnena i organiziranu urotu, koje će omogućiti razumijevanje same pozadine urote, ali i političke i društvene okolnosti razdoblja u kojem vlada Aleksije I. Komnen.

Arandžel Smiljanić u članku *Titles and ranks of diplomats of the regional lords in Bosnia* (29-36) objašnjava titule i nazive diplomata srednjovjekovnih lokalnih vladara u Bosni. Kako u srednjem vijeku u Bosni nije bilo stalnih naziva za diplomatske predstavnike vladara, autorica se u radu poziva na ćirilicne i latinske dokumente koji definiraju različite nazive diplomatskih predstavnika. Navodi koje su titule bile najčešće – *posli/poslani(ci)*, *poklisari*, *veleposlanici*, *poručnici/izaslanici*, *knez*, *župan* i *vojvoda*, a tumači se i pojam *krstjana*. Autorica u radi daje pregled osoba koje su obnašale pojedine navedene funkcije te ističe njihovu ulogu u društvu.

Mišo Petrović u članku *Politicized religion. The "contested" prelates of Croatia, Dalmatia and Slavonia during the struggle for the throne of the Kingdom of Hungary (1382-1409)* (37-53)